

dalmi ábrázolását. Pedig ahogyan Illyés Gyula mondja a már említett beszélgetésében: „Seregestül vannak igen fontos »helyi« problémák, amelyeket az irodalomnak volna szerepe ábrázolni. Nem azt akarom mondani, hogy az az irodalom, mely nem ezzel foglalkozik, nem lehet jó irodalom, hanem csak azt, ha sok ilyen kérdés hiányzik egy nép irodalmából, az feltétlen provincializmust, már a szó igazi értelmében vett provincializmust, jelent: azt, hogy az irodalom nem teljesített egy »helyi« feladatot.”

Nem nehéz e gondolat köré kristályosítani az író és a társadalomtudós feladatát, annál nehezebb az ilyen probléma megragadásból eredő követelményeket maradéktalanul megvalósítani. Minden kísérletnél az előítéletek és a megcsontosodott értékrend lebontása a döntő. Ha ez sikerül, már remélhetjük, hogy az ábrázolás mellett a kérdés megoldását is gazdagítottuk egy láncszemmel. Ebben ma még tagadhatatlan zűrzavar, ellentmondás és következetlenség uralkodik. Nemcsak magában az öngyilkosság fenomenológiájában, hanem a társadalomkörtani jelenségeket korrigálni szándékozó, embermentő szolgálatok intézményes szervezését szorgalmazó elképzelések kérdésében is.

Kitérőnk után befejezésül hadd kanyarodjunk újra vissza Hódi Sándor könyvéhez, amely még értékesebb lehetne, ha a szerző közléseit, okfejtését és állásfoglalását nem csupán a budapesti Központi Statisztikai Hivatal kiadványaira és Gergely Mihály már említett könyvében szereplő statisztikai adatok gazdag gyűjteményére építené, hanem figyelembe venné Jelena Špadijer-Đinić *Samoubistva u Vojvodini (1959—1963)*, Institut za Kriminološka i kriminalistička istraživanja, Beograd, 1966 című könyvének adatait is. Ha másnak nem is, hát a szakrecenzensnek lett volna feladata fölhívni erre az ígéretesen induló fiatal szerző figyelmét. Hódi Sándor pedig olyan szerző, aki a maga környezetének kérdéseit, a „helyi” érdekű „provinciális” anyagot merészen és méltó rangon tudja ábrázolni.

BIACSI Antal

MI AZ EUROKOMMUNIZMUS

Dušan Popović: *Evrokomunistički putevi u socijalizam*, Biblioteka Suvremena misao, Zágráb, 1979

„E kommunista pártok mostani irányvonala a fejlett kapitalista országokban a nemzetközi feszültség enyhülésének feltételei között, a nyugat-európai és hasonló társadalmakban a szocializmusért vívott harc sa-

átosságai között és a szocialista országok gyakorlatával való szembenézésből, különösképpen a sztálinizmus és a még mindig le nem küzdött, a mai szocialista gyakorlatban és elméletben jelenlévő etatisztikus-bürokratizmus és dogmatizmus irányzatok, viszonyok és jelenségek kritikájából született” — írja többek között egy most megjelent, nagyon időszerű és nagy jelentőségű, hézagpótló szöveggyűjtemény előszavában Dušan Popović. A *Suvremena misao* sorozatban megjelent könyv ugyanis az eurokommunizmusnak nevezett irányzat — elmélet és gyakorlat — legfontosabb okmányait tartalmazza. Dušan Popović előszava pedig azok elmélyült elemzését adja.

Legelőször is arra mutat rá, hogy téves a meghonosodott eurokommunizmus megjelölés. Elsősorban azért, mert azt a benyomást kelti, mintha ez valamennyi európai kommunista párt irányzata lenne, holott nem fogadja el még valamennyi nyugat-európai kommunista párt sem. Másodszor, ez a megjelölés azt a következtetést sugallja, hogy kizárólag európai jelenségről van szó, holott hasonló irányvétellel találkozunk néhány Európán kívüli kommunista pártnál is a fejlett ipari országokban, a parlamenti rendszer országaiban, például a Japán Kommunista Párt szemléletében. Harmadszor, az eurokommunizmus megjelölés azt a benyomást kelti, mintha valamilyen szervezett, összehangolt, közös politikáról, valamilyen regionális központról lenne szó. Végül, a kommunizmusnak egyáltalán nem lehet regionális jellegzetessége, tehát nincs sem ázsiai, sem afrikai, sem pedig európai kommunizmus.

A pontatlan és nem eléggé szabatos megjelölés ellenére senki sem tagadhatja, hogy társadalmilag és történelmileg új jelenségről, napjaink egy sajátos tünetéről van szó, amely nemcsak a kommunista és munkásmozgalom, hanem a társadalom fejlődése szempontjából is nagy jelentőséggel bír. Ennek az új jelenségnek két lényeges vonatkozását elemzi az előszó. Az egyik a történelmi, amelynek elemzése során azt kíséri nyomon, hogyan alakult ki az önálló, független politika a legjelentősebb kommunista pártoknál. Dušan Popović rávilágít arra, hogy keserű tapasztalatok árán tanulták meg ezek a kommunista pártok, hogy csakis saját országaik sajátosságaihoz alkalmazkodva, saját munkásosztályaik érdekeit és szempontjait követve, politikájukat önállóan és minden külső tényezőtől függetlenül formálva állhatnak a munkásosztály harcának élén.

E keserű tapasztalatok között ott van, hogy a sztálinizmus kibontakozásának korszakában a Szovjetunió belső sajátosságai miatt a kommunista pártok fegyvertelennek bizonyultak a faszizmus elleni harcban, mivel a fő ellenséget a szociáldemokratákban látták. Benne van az a csalódás, amelyet a szovjet—német meg nem támadási egyezmény megkötése okozott. Ide kapcsolódik azonban a jugoszláv kommunisták harca is a sztálini diktátum és a Tájékoztató Iroda beavatkozása, Sztálin po-

litikája ellen. Ilyen keserű tapasztalatok alapján az előszó lépésről lépésre haladva — elsősorban az Olasz Kommunista Párt példáján — részletesen ismerteti, hogyan jutottak el a legerősebb kommunista pártok önálló politikájuk megfogalmazásához.

Nem ilyen részletesen, de foglalkozik az előszó az eurokommunizmusnak nevezett jelenség másik vonatkozásával, annak társadalmi összetevőivel, azzal a belső vívódással, hogy miért nem győzött még mindig a szocializmus a legfejlettebb országokban, vagyis ott, ahol Marx elmélete szerint diadalmaskodnia kellett volna, ott, ahol a termelőerők fejlettsége a legmagasabb fokú. Mivel erről a belső útkeresésről kevesebbet szól, nem tesz említést arról sem, hogy a Francia Kommunista Párt mennyire okult abból, hogy tanácstalanul állott az 1968. évi nagy megrázkódtatások napjaiban, vagy abból, hogy még 1972-ben is, a szocialistákkal együtt elfogadott közös program megfogalmazásakor ellenezte az öngazgatás beiktatását a közös programba.

Utal azonban erre a társadalmi mozzanatra is. Elsősorban arra hivatkozva, hogy az első világháború után kudarcot vallottak a Szovjetunió kívüli forradalmak, még inkább annak említésével, hogy az 1929 és 1933 közötti hatalmas gazdasági válság nem a munkásosztályt, hanem a fasizmust segítette uralomra. A válogatásként közölt szövegek még inkább kiegészítik ezt a vonatkozást. Hiszen a jugoszláv kommunisták elmélete és gyakorlata nemcsak azért jelentős, mert elméletileg hozzájárult az eurokommunizmus rételeinek megfogalmazásához, mégpedig a sztálini diktátum ellen az önállóságért vívott harc jelentőségével, hanem azért is, mert az eurokommunizmusba beleépült az a nagy népi összefogás is, ami győzelemre vitte a jugoszláv szocialista forradalmat, és ami később is átsegítette Jugosziáviát minden nehézségen. Ezt a belső útkeresést világítják meg a gyűjteményben Gramsci gondolatai is, amelyek az eurokommunizmus elképzelésének elméleti alapját adják, kimutatva, hogy a forradalom nemcsak akkor lehetséges, amikor a termelőerők ellentétbe kerülnek a termelési viszonyokkal, hanem akkor is, amikor az uralkodó osztály elveszíti hegemoniáját, hiába rendelkezik az erőszakhatalommal, a feltörő munkásosztály pedig meghódítja ezt a hegemoniát, habár még nem rendelkezik az állami hatalommal. Ilyen vívódások végterméke a már Togliatti által megfogalmazott kérdés: „Így aztán felvetődik a kérdés, vajon lehetséges-e a hatalom pozícióinak meghódítása a dolgozó tömegek részéről egy olyan államban, amely még nem változtatta meg burzsoá állam jellegét, tehát a kérdés, hogy vajon lehetséges-e belső harc az ilyen jellegű haladó átalakításért. Az olyan országokban, ahol a kommunista mozgalom erős lett, mint nálunk (és Franciaországban), ez a központi kérdése a politikai harcoknak.”

Az előszó 1978 szeptemberének dátumát viseli, tehát nem ölelhetette fel a legutóbbi fejleményeket, elsősorban az Olasz és Francia Kommu-

nista Párt legutóbbi kongresszusát, amely már az eurokommunizmus bizonyos kudarcai után fogalmazta meg az új taktikát és a legfejlettebb nyugat-európai kommunista pártok időszerű feladatait az új helyzetben. A cikkgyűjtemény erejét és jelentőségét bizonyítja azonban, hogy még ennek az új, tehát az előszó utáni szakasznak a megítéléséhez is alapot és kiindulópontot adhat annak, aki elmélyültebben kíván foglalkozni a nemzetközi, elsősorban a nyugat-európai munkásmozgalomnak ezzel az új szakaszával.

Ott van elsősorban az engelsi tétel: „természetesen magától értetődik, hogy külföldi elvtársaink semmi esetre sem mondhatnak le a forradalomra való jogról”, ami a kormányokkal való együttműködés, a kompromisszumra való törekvés mellett, a forradalmi harc felkarolásának szükségességét sugallja a nyugat-európai kommunista pártok számára, és a legutóbbi pártkongresszusok is ezt a tanulságot vonták le. Még inkább ott van Gramsci figyelmeztetése, amely éppen ezekben a napokban kapott külön jelentőséget: „A proletár állam létrehozása egyszóval nem valamilyen csodatett, hanem keletkezés, a fejlődés folyamata. Felteleezi a rendszerezés és a propaganda előkészítő munkáját. Jobban ki kell fejleszteni és nagyobb hatalmat adni a már létező gyári proletár-intézményeknek, gondoskodni kell arról, hogy hasonló intézmények jöjjenek létre a falvakban, el kell érni, hogy a bennük lévő emberek a fenti intézmények forradalmi küldetésének tudatában lévő kommunisták legyenek. Különbén egész lelkesedésünk, a dolgozó tömegbe vetett egész hitünk nem tudja megakadályozni, hogy a forradalom nyomorúságosan beszoruljon a gazfickók, üres és felelőtlen emberek új parlamentjének falai közé, tehát a proletár állam létrehozásához új és még nagyobb áldozatokra van szükség.” Nem véletlen ugyanis, hogy a legújabb tapasztalatokból a nyugat-európai kommunista pártok éppen ezt a következtetést vonták le, hogy nem elegendő csak a parlamenti harcra, a párt-szövetségekkel való szövetségre korlátozódni.

Egészében hasznos szöveggyűjteményt kapott ezzel a könyvvel mindenki, aki elmélyültebben kívánja tanulmányozni korunk egyik legérdekesebb és legtöbbet emlegetett jelenségét. Maga a könyv is feltételeesen nevezi eurokommunizmusnak ezt a jelenséget. A lényege az emberiség legizgatóbb, a fejlett országokban sajátosan felvetődő kérdése: hogyan lehet átalakítani a társadalmat és hogyan lehet elindulni a szocializmus építésének útján.

BALINT István